

**Дин Цян илимий жетекчиси п.и.д., профессордун милдетин аткаруучу
Карабалаева Г.Т. 550700 – Педагогика багыты боюнча (PhD) философия
доктору даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Кыргыз
Республикасында кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн учурдагы абалы жана
жумуш орундарынын келечеги» аттуу диссертациялык изилдөөсүнүн
АБСТРАКТЫ**

1. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кыргызстан Борбордук Азиядагы маанилүү өлкө катары географиялык, саясий жана экономикалык абалы менен эл аралык аренада өзгөчө орунду ээлейт. Бул географиялык жайгашуу аны Борбордук жана Чыгыш Азия үчүн маанилүү портал кылып гана тим болбостон, эл аралык кызматташтыктын ар кандай формаларында барган сайын маанилүү ролду ойнойт. Акыркы жылдары Кытай менен Кыргызстандын ортосундагы саясий, экономикалык жана маданий чөйрөдөгү кызматташтыктын тереңдеши менен өлкөдө кытай тилинин мааниси кыйла өстү, ал эми кытай тилин үйрөнүү Кыргызстанда адамдарды окутууда жана ишке орноштурууда тандоого терең таасирин тийгизген социалдык көрүнүшкө айланды.

Эл аралык мамилелерге келсек, Кытай менен Кыргызстандын ортосундагы стратегиялык кызматташтык жыл сайын өнүгүп келе жатат. 2013-жылы Кытайдын "Бир алкак, бир жол" демилгесин ишке ашыргандан кийин, Кытай менен инфраструктураны өнүктүрүү, энергетика жана эл аралык соода жаатында ар тараптуу кызматташтыкты өнүктүрөт. Мында, кытай тилин үйрөнүү, колдонуу өзгөчө маанилүү жана бул биргелешкен долбоорлорду колдоо үчүн маанилүү тил куралы болуп калат. Жогорку деңгээлдеги эки тараптуу жолугушуулардын жана алмашуулардын аркасында эки тарап кызматташууну тереңдетүүнү улантууда, бул Кыргызстанда чет тилдерди окутууда кытай тилинин позициясын дагы да бекемдейт. Тилдик тоскоолдуктардан улам кызматташтыкта эки тараптын ортосундагы байланыштын натыйжалуулугу жана долбоорлорду ишке ашыруунун

натыйжалуулугу чектелүү. Экономикалык ааламдашуу шартында Кытай менен Кыргызстандын ортосундагы достук мамилелердин тереңдеши кытай тилин үйрөнүүнү жана окутууну Кыргызстан үчүн өзгөчө маанилүү. Бул кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн жумушка орношуусу жана карьералык өсүшү үчүн чоң мейкиндикти камсыз кылат, ошондой эле алардын жумушка орношуу келечегин жана статусун терең изилдөө үчүн маанилүү жана теориялык негиздерди түзөт.

2. Диссертация темасынын ири илимий программалар, илимий мекеме жүргүзгөн негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы.

Диссертациялык иштин темасы Ж. Баласагын ат. Кыргыз улуттук университетинин илимий изилдөөлөрдүн тематикалык планына кирет. (пр. №6, ИТКнын отуруму, 10.06.2022-ж.).

3. Изилдөө объектиси жана предмети.

Изилдөөнүн объектиси: кытай тилин үйрөнүп жаткандардын жумушка орношуусу.

Изилдөөнүн предмети: Кыргызстанда кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн учурдагы абалы жана жумушка орношуу келечеги.

4. Изилдөөнүн максаты: Кыргызстанда кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн учурдагы абалын жана ишке орношуу келечегин иликтөө, талдоо жана илимий-практикалык сунуштарды берүү.

Изилдөөнүн максатын ишке ашыруу төмөнкү **милдеттерди** чечүү менен камсыздалды:

1. Кытай тилин үйрөнүп жаткандардын учурдагы кырдаалын, келечегинин теориялык негиздерин, практикалык өбөлгөлөрүн изилдөө жана жалпылоо.
2. Кыргызстанда кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн карьералык келечегин аныктоо.
3. Кыргыз Республикасында кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн жумушка орношуу келечегин талдоо жана эмгек рыногунда алардын суроо-талаптарынын артыкчылыктарын аныктоо.

Изилдөөнүн максаттарына жетүү үчүн төмөнкү **методдор колдонулган:** сүрөттөөчү, сурамжылоо, салыштырма.

Сүрөттөө методу кыргыз эмгек рыногунун өзгөчөлүктөрүн кароо этабында кытай тилин билген бүтүрүүчүлөрдү жумушка орноштуруунун ар кандай аспектилерин аныктоого мүмкүндүк берди.

Сурамжылоо методу маалымат чогултуу этабында Кыргызстанда ишке орношуу процессинде кытай тилин билген бүтүрүүчүлөр пайдаланган зарыл шарттарды жана мүмкүнчүлүктөрдү аныктоого мүмкүндүк берди.

Салыштырма методу эмгек рыногунун жалпы тенденциясын мүнөздөөгө, калыптандырууга, кесиптик ишмердүүлүктүн алкагында ийгиликтүү карьера факторлоруна таасир эткен студенттердин жумушка орношуу процессиндеги атаандаштык артыкчылыктарын баса белгилеп, кытай тилине байланыштуу жумуш орундарынын санын көбөйтүүгө жардам берди.

5. Алынган натыйжалардын **илимий жаңылыгы** изилдөөнүн теориялык негиздерин жана практикалык сунуштарын иштеп чыгууда турат: учурдагы кырдаалдын теориялык негиздери жана практикалык өбөлгөлөрү, кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн жумушка орношуу перспективалары аныкталды; Кыргызстанда кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн карьералык перспективалары аныкталды; Кыргыз Республикасында кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн жумушка орношуу перспективалары талданды жана алардын эмгек рыногундагы суроо-талаптарынын приоритеттери аныкталды.

6. Изилдөөнүн практикалык мааниси: Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган илимий натыйжалар теориялык планда гана эмес, Кыргыз Республикасынын ички тажрыйбасы үчүн да олуттуу мааниге ээ. Изилдөө иштеринин практикалык мааниси андагы тыянактар жана идеялар салыштырма педагогика, кытай таануу, аймак таануу сыяктуу дисциплиналарды окутууда кеңири колдонулушу мүмкүн. Материалдар жана документтер, бул иштин теориялык жана методологиялык ыкмалары салыштырмалуу педагогика, кытай таануу боюнча негизги эмгектерди

жазууда, ошондой эле окуу китептерин түзүүдө колдонулушу мүмкүн. Изилдөө иши студенттер, магистранттар, докторанттар жана жогорку окуу жайларынын окутуучулары, квалификацияны жогорулатуу боюнча угуучулар үчүн атайын лекциялык курстарды уюштурууда колдонулушу мүмкүн.

7. Диссертациянын коргоого коюлган негизги жоболору:

1. Кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн учурдагы абалынын теориялык негиздерин, практикалык өбөлгөлөрүн изилдөө жана студенттерди даярдоо процессинде кытай тилин үйрөнүүнүн интенсивдүү методдорун киргизүү үчүн натыйжалуу өбөлгөлөрдү иштеп чыгуу. Бул кадам Кыргызстанда да, Кытайда да адистердин келечекте жумушка орношуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү үчүн зарыл. Бул изилдөөнүн проблемасы Кыргыз Республикасында жаш адистердин кесиптик карьерасын калыптандыруу процессинде кытай тилин билүү көндүмдөрүнүн ролун аныктоодо турат.

2. Карьералык келечекти өнүктүрүү-бардык адистиктеги студенттерди билим берүү жана кесиптик даярдоо процессинде маанилүү маселе. Бул контекстте Кыргыз Республикасы менен Кытайдын ортосундагы Билим берүү өз ара аракеттешүүсүнүн кеңейишине жана бекемделишине байланыштуу ЖОЖдордо кытай тилин окутуу өзгөчө актуалдуулукка ээ болууда. Студенттердин заманбап эмгек рыногундагы атаандаштык жөндөмдүүлүгүнө жана карьералык келечегине кытай тилин билүүсүнүн таасири изилденди. Келечектеги адистердин кытай тилин билүү көндүмдөрүнө ээ болушунун негизги артыкчылыктары жана аны кесиптик ишмердүүлүктө колдонуу мүмкүнчүлүктөрү аныкталды. Студенттердин кытай тилин үйрөнүүсүнүн негизги артыкчылыктары келечектеги жумушка орношуу контекстинде жана жалпы эле кесиптик компетенттүүлүктүн деңгээлин жогорулатууда да аныкталды. Бул тилдеги көндүмдөрдү өнүктүрүү келечектеги профессионалдык карьералык келечегин кеңейтүүгө түздөн-түз таасир этет.

3. Заманбап дүйнөдө глобализация экономикалык жана маданий өнүгүүдө негизги роль ойногон учурда, чет тилдерди үйрөнүү коомдун жана мамлекеттин бакубаттуулугуна оң таасирин тийгизген маанилүү процесс

болуп калууда. Кыргыз Республикасында кытай тилин үйрөнүүнүн жана жайылтуунун өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле студенттер үчүн эмгек рыногундагы мүмкүнчүлүктөрүн талдоонун негизинде, кытай тилин билген бүтүрүүчүлөрдүн учурдагы абалы жана жумушка орношуу келечеги өтө келечектүү жана мүмкүнчүлүктөргө бай экендиги аныкталды. Кытай тилине кызыгуу жогорулап жаткандыгынын негизги себептеринин бири - Кытайдын дүйнөлүк экономикалык жана саясий күч катары тез өнүгүүсү. Кытай Кыргызстандын соода, экономика, маданий жана билим берүү тармагындагы маанилүү өнөктөшүнө айланууда, бул жерде негизги ролду өлкөдө иш алып барган Конфуций институттары ойнойт. Бул жагдай кытай тилин билген жана кытай маданияты менен ишкердик адаттарын жакшы түшүнгөн адистерге муктаждыкты пайда кылууда. Жүргүзүлгөн сурамжылоого ылайык, кытай тилин үйрөнүү бүтүрүүчүлөр үчүн чоң мааниге ээ болуп, аларга эл аралык аренада жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачууда. Алардын жумушка орношуу келечеги өтө ар түрдүү. Алар, биринчи кезекте, эл аралык соода жана бизнес, туризм жана меймандостук, котормо жана тил илими, ошондой эле маданий жана билим берүү кызматташтыгы жаатында адис боло алышат. Бирок, кытай тилин үйрөнүү жана бүтүрүүчүлөрдүн жумушка орношуусуна байланыштуу билим берүү парадигмалары бир катар көйгөйлөргө туш болууда. Аларга окуу материалдарынын жетишсиздиги, окутуучу кадрлардын аздыгы, эмгек рыногундагы атаандаштык, айлык акынын төмөндүгү, практикалык көндүмдөрдүн жетишсиздиги жана жумуш орундарын табуудагы чектөөлөр кирет. Практикалык мааниси изилдөөнүн жыйынтыктарын илимпоздор жана педагогика тармагындагы адистер тарабынан пайдаланууга мүмкүнчүлүк түзөт.

8. Докторанттын жеке салымы диссертацияда баяндалган жана Scopus системасындагы илимий журналдарда жарыяланган илимий жыйынтыктарды алууга байланыштуу. Бул салым кытай тилин үйрөнгөн бүтүрүүчүлөрдүн учурдагы абалы менен жумушка орношуу келечегинин теориялык негиздерин жана практикалык шарттарын аныктоо жана системалаштырууну камтыйт.

Ошондой эле, Кыргыз Республикасында кытай тилин үйрөнгөндөр үчүн эмгек рыногундагы суроо-талаптын артыкчылыктары аныкталып, алардын карьералык келечеги талданды.

9. Изилдөөнүн жыйынтыктарын колдонуу жана ишке ашыруу 2022-2024-жылдары изилдөө жүргүзүлгөн мезгилде Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Кыргыз-Кытай институтунун жана Кыргыз Республикасында кытай тилин окуткан башка жогорку окуу жайларынын базасында ишке ашырылган. Азыркы изилдөөлөрдүн жыйынтыктары Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин “Педагогика” программасынын докторантура (PhD) деңгээлиндеги жыйындарда, ошондой эле эл аралык илимий-тажрыйбалык конференцияларда жана семинарларда угулган.

10. Диссертациянын жыйынтыктарын публикацияларда чагылдыруунун толуктугу.

Иштин негизги теориялык жана практикалык жоболору Scopus системасындагы илимий журналдарда жарыяланган 3 илимий макалада чагылдырылган:

1. Career prospects in learning Chinese in the Kyrgyz Republic. // Scientific Herald of Uzhhorod University. Series Physics, 2024, (55), PP.1914–1923.
2. Prospects and priorities of the cultural aspect in education // Scientific Herald of Uzhhorod University. Series Physics, 2024, (55), PP.1943–1954.
3. Cooperation in the field of education between China and Kyrgyzstan within the framework of the “One Belt, One Road” initiative // Scientific Herald of Uzhhorod University. Series Physics, 2024, (55), PP.1751–1760.

11. Диссертациялык иштин структурасы изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине жетүүнүн логикасы менен шартталган жана киришүү, үч бөлүмдөн, корутунду жана пайдаланылган булактардын тизмесинен турат.